

۴ دهه برنامه‌سازی محرم در تلویزیون چگونه گذشت؟

بیش از ۴۰ سال برنامه‌سازی مذهبی برای ایام محرم در تلویزیون، مسیرهای متعددی را برای جلب نظر مخاطب آزموده که بعضی موفق بوده و برخی دیگر به اندازه کافی توان جذب بیننده را نداشته است.

به گزارش سایت خبری پرسون، ماه محرم و عزای سیدالشهدا (ع) بر همه‌چیز اثر می‌گذارد و رسانه نیز از این وضعیت مستثنی نیست. همه رسانه‌های کشور در این ماه به انتشار محتوای مرتبط اقدام می‌کنند و صداوسیما نیز از این قاعده مستثنی نیست. سازمان صداوسیما در بیش از چهار دهه حیات خود، در ادوار مختلف به اشکال مختلفی به برنامه‌سازی محرمی پرداخته و می‌پردازد.

دهه ۷۰: غلبه دیرپای سخنرانی‌های مذهبی

در دهه‌های ۶۰ و ۷۰ که برنامه‌سازی تلویزیونی ساده‌تر از امروز بود، صداوسیما رقبای کمتری داشت و حتی تعداد شبکه‌های سیما نیز بسیار کمتر از امروز بود؛ برنامه‌سازی ویژه ماه محرم نیز با فرم‌های ساده‌تری انجام می‌شد. عموم برنامه‌های ویژه این ماه به سخنرانی خلاصه می‌شد که گاه تصویربرداری از منبر با حضور جمعیت و گاه سخنرانی برای دوربین بود.

اگرچه در این دوره، برنامه‌های ترکیبی به عنوان جنگ عاشورا، مجموعه مستندهای گزارشی، مینی‌سریال‌های کم‌هزینه تله‌تئاتری و برنامه‌های ادبی و فرهنگی نیز در جدول پخش ویژه برنامه‌های محرمی قرار می‌گرفتند، اما از نظر زمان برنامه و تداوم پخش آن، غلبه با انواع سخنرانی‌های مذهبی بود.

آیت‌الله جوادی آملی از جمله چهره‌های ثابت سخنرانی‌های مذهبی در ایام محرم سال‌های دهه ۷۰ به شمار می‌آید که درخصوص موضوعات مختلف مرتبط با نهضت عاشورا مثل فلسفه این قیام، سخن می‌گفت.

سخنرانی‌های مذهبی هنوز هم خالص‌ترین فرم ارائه محتوای دینی برای مخاطب به حساب می‌آید. برنامه‌هایی که در آن زمان به علل گوناگونی از جمله فقدان رقیب، پربیننده بود، اما بعدها با رواج فرم‌های پیچیده‌تر و حضور رقبای تماشایی‌تر، جذابیت خود را برای مخاطب از دست داد و به تدریج کمتر از گذشته در جدول پخش شبکه‌های سیما قرار گرفت تا دیگر انواع برنامه‌های تلویزیونی مذهبی فرصت رخ‌نمایی برای بینندگان را پیدا کنند.

دهه ۸۰: موج سریال‌های نمایشی محرم

از نظر برنامه‌سازی عاشورایی، دهه ۸۰ را می‌توان دهه سریال‌سازی نامید. در شرایطی که در دهه‌های ۶۰ و ۷۰ مجموعه‌های تلویزیونی کم‌شمار، پراکنده و به ندرت ماندگاری درباره موضوعات عاشورایی یا مرتبط با عزاداری محرم ساخته شده بود، از ابتدای دهه ۸۰ این دست آثار حضور پررنگی در ماه‌های محرم هر سال داشتند و برخی از آن‌ها به پادماندن از آب درآمدند.

طلیعه سریال‌های محرمی دهه ۸۰، «شب دهم» ساخته حسن فتحی بود که در همزمانی محرم و نوروز سال ۸۱، روی آنتن شبکه یک سیما رفت و به اثری پربیننده، مهم و جریان‌ساز در تاریخ تلویزیون تبدیل شد. فتحی در این اثر قصه‌ای عاشقانه را با فضای محرم و تعزیه‌خوانی ترکیب کرد و به نتیجه‌ای فوق‌العاده دست یافت که در سال‌های بعد، بیش از ۱۰ سریال از آن الگوبرداری کردند.

در نیمه نخست دهه ۸۰ چند سریال تلویزیونی هم کلید خورد که به شکل مستقیم، وقایع سال ۶۱ هجری قمری از جمله عاشورا را نمایش می‌داد. بدون تردید برترین مورد از این دست «مختارنامه» است که در تاریخ سریال‌سازی در کشورمان، جایگاه ویژه‌ای دارد. جز این سریال جاویدان داوود میرباقری، آثار دیگری چون «معصومیت از دست رفته» و «طفلان مسلم» نیز روی آنتن رفت. سریال «ثارالله» نیز بود که در همان مراحل نخست تصویربرداری، متوقف شد و به سرانجام نرسید.

با این حال در این دوره، غلبه بر آثاری بود که به شکل غیرمستقیم، به محرم و مفاهیم عاشورایی می‌پرداختند؛ سریال‌هایی مثل «سفر سبز»، «پریدخت» و «وفا» که در عین محرمی بودن، هزینه‌های سرسام‌آور سریال‌های مربوط به صدر اسلام را نداشتند و با سرعت بیشتری به تولید و پخش می‌رسیدند. در مقابل، سریال‌های پرهزینه‌ای با بازسازی مستقیم وقایع عاشورا نظیر «مختارنامه» دیگر به کلی از دستور کار سیما خارج شد و تا «عشق کوفی» که امسال روی آنتن رفت، به ندرت اثری به این شکل از قاب تلویزیون پخش شد.

دهه ۹۰: عصر میزگردها و گفت‌وگو محورها

در این دوره که از سال‌های نخست دهه ۹۰ آغاز شد، روند سریال‌سازی با پرداخت غیرمستقیم به عاشورا ادامه یافت، اما کیفیت آثار با نزول مواجه شد و به جای آثار پرمخاطبی که ذکر آن آمد، مجموعه‌هایی چون «هاتف»، «شب آخر»، «در کنار پروانه‌ها» و «بوم و بانو» به تولید رسیدند که به رغم ارزش‌های محتوایی، دیگر نتوانستند مانند بعضی سریال‌های محرمی دهه ۸۰ موج بیاورند.

در کنار این دست سریال‌ها که طبعاً به علت ماهیت نمایشی، تولیدی بسیار گران‌قیمت دارند، تلویزیون به سمت برنامه‌های گفت‌وگومحور و دارای میزگرد رفت که با حضور مجری و اغلب یک مهمان، مفاهیم مرتبط با عاشورا را بازخوانی می‌کردند. در این برنامه‌ها گاه از مقاتل مشهور به شکل روضه سخن به میان می‌آمد، گاه شبهات مربوط به قیام امام حسین(ع) پاسخ داده می‌شد و گاه به شکل تحلیلی، ماجراهای سال ۶۱ هجری روایت می‌شد.

این قبیل برنامه‌ها تولیدی آسان‌تر و سریع‌تر داشتند و از نظر هزینه قابل قیاس با سریال‌های نمایشی نبودند. به این ترتیب و در شرایطی که برنامه‌سازی و سریال‌سازی گران‌تر از گذشته شده بود و رسانه ملی با مشکلات مالی دست‌وپنجه نرم می‌کرد، برنامه گفت‌وگومحور قالب اصلی برنامه‌سازی محرمی سیما شد. در عین حال با استقبال کمتر مخاطبان از این‌گونه محصولات، به نظر می‌رسید چاره‌ای جز در انداختن طرحی نو وجود ندارد.

جالب آن که یکی از مهمترین این عناوین، برنامه‌ای بود که در اواخر دهه ۸۰ (دوره قبل برنامه‌سازی محرمی) روی آنتن رفت. مجموعه برنامه «هنگام درنگ» که با حضور محمدحسین رجبی دوانی به عنوان مهمان ثابت و چند مهمان مقطعی، جمعه‌شب‌ها پس از پخش اول سریال «مختارنامه» در کنداکتور شبکه یک سیما قرار داشت و به تحلیل وقایع عاشورا و اتفاقات رخ‌داده در جریان قیام مختار ثقفی می‌پرداخت.

برنامه‌هایی با این فرم تولید، در سال‌های اخیر فراوان‌اند و اغلب به شکل زنده و مستقیم، از استودیو به پخش می‌رسند. در سال‌های اخیر همچنین به تدریج شمار عناوین گفت‌وگومحور دینی که در اماکن مقدس جلوی دوربین می‌روند بیش از گذشته شده است. در این قبیل برنامه‌ها، مجری و مهمان پشت به گنبد می‌نشینند و درباره معارف اهل بیت(ع) سخن می‌گویند. این موارد البته مختص ماه محرم نیست و در دیگر ایام سال نیز روی آنتن دیده می‌شوند.

«در آستان خورشید» محصول شبکه سه سیما که طی سال‌ها با مجریان و مهمانان گوناگونی روی آنتن رفته، از جمله عناوین قدیمی و باسابقه در این دسته برنامه‌هاست. «کوی محبت» شبکه ۲، «رو به راه» شبکه قرآن و «سدره» شبکه ۵ از جمله دیگر برنامه‌های گفت‌وگومحور معارفی و مناسبتی شبکه‌های سیماست.

۱۴۰۰ و ۱۴۰۱: کلیشه‌شکنی و ورود قالب‌های نو

برنامه‌سازی محرمی سیما در سال‌های اخیر به تدریج به سمت ایده‌های خلاقانه و متنوع حرکت می‌کند. «با حسین حرف بزن» که البته برای حدود یک دهه است روی آنتن تلویزیون می‌رود و امسال عوامل آن تغییر کرد، به عنوان طلیعه این ایده‌های تازه شناخته می‌شود. برنامه‌ای که از حضور چهره‌های شناخته‌شده عرصه‌های مختلف سیاست، فرهنگ، ورزش، اجتماع و... بهره می‌برد و سخنان آن‌ها را خطاب به امام حسین(ع) پیش چشم مخاطب می‌گذارد.

از محرم سال گذشته همچنین «حسینیه معلی» پا به جدول پخش شبکه سه سیما گذاشت تا در موج استقبال از مسابقه استعدادیابی «عصر جدید» این شبکه، نسخه‌ای مشابه و البته با تغییرات از این برنامه را در قالب برنامه‌ای محرمی فاقد رقابت، پخش کند. «معلی» (حسینیه معلی) شباهت قابل توجهی به یک برنامه تلویزیونی عراقی دارد که در سال‌های اخیر پخش شده است. «محفل» ویژه‌برنامه ماه رمضان امسال شبکه سه نیز که از نظر فرم ساخت، شباهت‌هایی به «حسینیه معلی» دارد، در دسته همین برنامه‌ها قرار می‌گیرد.

به شکل جالب توجهی پس از سال‌ها محدود شدن برنامه‌های مذهبی به گفت‌وگوها و میزگردها، ساختارهای متفاوت برنامه‌سازی مذهبی با استقبال مخاطبان و اهالی فرهنگ مواجه می‌شود. برنامه‌هایی که با اعطای رنگ و لعاب جدیدی به محتوای مذهبی تلویزیونی و همچنین توجه به ساختارهای جدید برنامه‌سازی، در پی جذب مخاطب هستند.

منبع: ایسنا